

"הראש הקטן" - למחקר מעמיק

בגיליון מערכות 441 מפברואר 2012 התפרסם מאמרו של ד"ר יהודה מאיר רוט על תופעת "הראש הקטן". לטענתו - שמבוססת על מחקר שערך - תופעת "הראש הקטן" היא פועל יוצא של "המשפטיזציה" ושל חוסר הגיבוי מצמרת הצבא למפקדי השטח. לצערי, השאלה המחקרית אינה נענית כיאות. ניתן להסביר זאת בהתייחס להנחות היסוד הנגזרות מההשערה:

הקביעה הבסיסית של הכותב היא שהתופעה הינה "אסטרטגיה". "ראש קטן" הינה לכל היותר שיטה (טקטיקה) המבטאת חוסר רצון לשאת באחריות. היא בוודאי שאינה אסטרטגיה. מתן גיבוי אינה תכונה! זהו רכיב בסגנון פיקוד העלול לפגום ביכולת המנהיג אם אינו מתנהל באופן מושכל. גיבוי אינו אוטומטי; הוא מותנה בנהלים, בתקנות ובחוקים.

שגיאות/טעויות - אם משתמשים בשני המושגים באותו ההקשר, נדרשים להגדירם. בעיקר כאשר הם נמצאים בסמיכות לשונית למזיד/כוונה פלילית, שכן מהי שגיאה? על פי מילון השפה העברית - בחירה בפתרון שאינו נכון בזמן שקיים פתרון נכון מודע. על פי ויקיפדיה - שגיאה היא סטייה מהנכון, מהאמיתי עקב אי-ידיעה או שיפוט לקוי או היסח הדעת או רשלנות. ומהי טעות? על פי מילון השפה העברית - בחירה בדרך שאינה נכונה כאשר בזמן הבחירה לא ידועה הדרך הנכונה.

כעת נחזור למאמר ונבחן האם "חיילים ומפקדים הם... קודם כול בני אדם בעלי ערכים שיוזעים להבדיל בין מותר ואסור". בבואנו לבדוק את פעולתם האם נקבע שהם שוגים או טועים? המאמר אינו עונה על כך.

מנהיגות במצור - הכותב טבע הגדרה חדשה אך אינו מסבירה אף שלטענתו זהו מוקד המחקר. **מטרת המחקר** - לפי המאמר - היא להוכיח "שהמשפטים הצבאיים הרבים שערך צה"ל לחיילים ולמפקדים... היו בין הגורמים להתגברותה של תופעת הראש הקטן בצבא". הדבר הראשון שמתבקש הוא לבחון סטטיסטית מהו חלקן של פעולות חורגות שהגיעו להליכים משפטיים/משמעתיים מתוך סך כל הפעולות שנעשו בתקופה שנבחנו במחקר ומכאן לבחון מהו הפילוח בין מפקדים וחיילים, שהרי הם אינם בבחינת גזירה שווה. זו אומנם שיטה כמותית ולא איכותית, אך תוצאתה יכולה להקים או להפיל את השערת המחקר וכן להיות בסיס למחקר איכותני אחר. **שאלת המחקר** - במאמר קיים עירוב בין הגדרה של שאלת המחקר להנחת המחקר. זה לא מקצועי להגדיר בשאלת המחקר את ההנחה ולאחר מכן להציג שוב את ההנחה שעל בסיסה ייעשה סקר השדה. שאלת המחקר צריכה להציג נעלם זמני (שייפתר או לא ייפתר בסיים). היא לא יכולה לקבוע שלא ניתן גיבוי למפקדים ולחיילים השוגים/טועים. בוודאי כל עוד לא נעשה המבחן הסטטיסטי (או האיכותני) הראשוני שהוזכר לעיל. הנחת המחקר יכולה לכלול את השפעת הגיבוי או את חסרונו על תופעת הראש הקטן, אך היא מחייבת לייצר שאלוני מחקר שסיכומם המשוקלל יתקף את התוצאה. בהיעדרם של התנאים הבסיסיים האלה לכתובת שאלת המחקר היא נראית מוטת מיסודה, והמחקר כולו נחשד כאילו בוצע בעת ששורתו התחתונה ידועה מראש.

נוסף על כך, החוקר עבר במחקרו - כפי שמשתקף במאמר - יותר מפעם אחת משאלות שמקובלות במחקר כמותי לשאלות שמקובלות במחקר איכותני. כך, למשל, ברגע שהחוקר מציג למשתתפי המחקר שאלה המתחילה בצמד המילים "באיזו מידה?" ואף מוסיף לכך כמה תשובות אפשריות, לא ניתן לקרוא למחקר כזה "איכותני".

המדגם המייצג - כאשר מגדירים נכון את ההשערות ואת הנחות היסוד, ניתן להרכיב שאלונים איכותניים אובייקטיביים. קבוצות המחקר והבדיקה צריך שייבחרו בשיטה מחקרית נאותה. היקף הקבוצות צריך שיהיה בגדר מדגם מייצג - בוודאי כשהן נדרשות לענות על שאלות כמויות שתוצאותיהן מושגות מניתוחים סטטיסטיים (ולא איכותניים).

לסיכום, הנושא שהעלה המחבר הוא חשוב ביותר וראוי לטיפול מחקרי מעמיק יותר.

ד"ר יהודה מאיר

רוט טוען שתופעת

"הראש הקטן"

בצה"ל נובעת מכך

שמפקדים בכירים

אינם נותנים גיבוי

לכפופים להם

("תופעת הראש

הקטן בצה"ל",

מערכות 441 פברואר

2012). אולם המאמר

שהוא כותב אינו

תומך במסקנה הזאת

שכן יש בו כמה

בעיות מתודולוגיות

תא"ל (מיל') עמי מורג
מעריך במרכזי הערכה לאל"מים

